

Dr. Szalai István

egyetemi tanár

ELTE TTK Kémiai Intézet

Halogénelemek és vegyületeik

Kulcsfogalmak

- Halogénelemek
- Halogénvegyületek:
  - hidrogén-halogenidek
  - kősó (NaCl)
  - ezüst-halogenidek
  - Hypo (NaOCl-oldat)

Halogénelemek

Halogénelemek

- $ns^2 np^5$
- EN: F 4,0, Cl 3,0, Br 2,8, I 2,5
- szilárd állapotban molekularácsosak
- kétatomos molekulák, $F_2 \rightarrow I_2$ növekvő kötéshossz és polarizálhatóság
- gáz: F_2 (zöldessárga), Cl_2 (sárgászöld)
- folyadék: Br_2 (barna)
- szilárd: I_2 (szürkés)

Halogénelemek

- oldhatóság
  - apoláris oldószerekben jól oldódnak
a jód oxigéntartalmú oldószerekben vörösbarna,
oxigénmentesekben lila
  - vízben is oldódnak, reakcióba lépve azzal:
$$\text{F}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow 2 \text{HF} + \frac{1}{2} \text{O}_2$$
$$\text{X}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{HX} + \text{HOX}$$
a I_2 oldékonysága KI-dal növelhető:
$$\text{I}_2 + \text{I}^- \rightarrow \text{I}_3^-$$

Halogénelemek

- elemi állapotban általában oxidálószer
- reakció hidrogénnel:
$$\text{H}_2 + \text{X}_2 \rightarrow 2 \text{HX}$$
- F_2 és Cl_2 láncreakció, láncindító lépés $\text{X}_2 \rightarrow 2\text{X}$
fluor robbanásszerűen, klór UV-fény hatására robbanásszerűen
- Br_2 és I_2 egyensúlyra vezető reakció, magasabb hőmérsékleten

Halogénelemek

- reakció nemfémekkel
  - változatos vegyületek foszforral és kénnel: SF_6 , SF_4 , PCl_3 , PCl_5 , SCl_2
- reakció fémekkel
  - kovalens halogenidek: AlCl_3 , FeCl_3 , SnCl_4
  - ionos halogenidek: NaCl , CaCl_2 , KBr
- reakció szerves vegyületekkel: szubsztitúció, addíció, oxidáció
- reakció egymás között
  - interhalogének: ClF_3 , IF_7

Halogénelemek

- az F_2 legerősebb oxidálószer az I_2 a leggyengébb az X_2/X^- redoxirendszer standardpotenciálja a rendszámmal csökken

Halogénelemek

- **Előfordulás:** folyópát CaF_2 , kriolit Na_3AlF_6 , kősó NaCl , kálisó KCl , a bróm természetes vizekben (óceánok, sós tavak), jód tengeri algákban, korallokban, NaIO_3 (a chilei salétromban)
- **Előállítás:**
  - elektrolízissel
  - $2 \text{KMnO}_4 + 16 \text{HCl} = 5 \text{Cl}_2 + 2 \text{KCl} + 2 \text{MnCl}_2 + 8 \text{H}_2\text{O}$
  - $\text{MnO}_2 + 2 \text{KX} + 2 \text{H}_2\text{SO}_4 = \text{X}_2 + \text{MnSO}_4 + \text{K}_2\text{SO}_4 + 2 \text{H}_2\text{O}$
  - $5 \text{KI} + \text{KIO}_3 + 3 \text{H}_2\text{SO}_4 = 3 \text{I}_2 + 3 \text{K}_2\text{SO}_4 + 3 \text{H}_2\text{O}$

Halogénelemek

- **Felhasználás, biológiai szerep:**
- **fluor: teflon, freon-12**
- **klór: fertőtlenítőszer, PVC, sósav, oxidálószer, a Cl^- fontos szerepet játszik a testszövetekben**
- **bróm: oxidálószer, nyugtató (KBr), fényképezés (régén)**
- **jód: fertőtlenítőszer, keményítő kimutatása, pajzsmirigy**

Halogénvegyületek

2

Halogénvegyületek

Kovalens halogenidek: a nemfémek és a nagy elektronegativitású fémek halogénekkal alkotott vegyületei, valamint a d-mező fémeinek nagyobb oxidációs állapotú halogenidjei

- viszonylag alacsony op. és fp.
- vízben vagy rosszul oldódnak (pl. CCl_4) vagy ha oldódnak, akkor savként viselkednek
- dipólusos vegyületek: HF (hidrogénkötésre képes), HCl, HBr, HI
- savasan hidrolizáló, hidrogénkötésre nem képes vegyületek: PCl_3 , AlCl_3 , SnCl_4

Halogénvegyületek

Ionos halogenidek: kis elektronegativitású fémek halogénekkal alkotott vegyületei, valamint a d-mező fémeinek kisebb oxidációs állapotú halogenidjei

- **tisztán ionvegyületek: NaCl, KCl, CaCl₂**
  - nagy op. és fp.
  - vízben jól oldódnak, és vizes oldatuk semleges
- **d-mező fémeinek kisebb oxidációs állapotú halogenidjei**
  - vízben rosszul oldódnak: AgCl, PbCl₂
  - vízben oldódva savasan hidrolizálnak:
$$\text{CuCl}_2 + 2 \text{H}_2\text{O} \rightarrow \underline{\text{Cu(OH)}_2} + 2 \text{Cl}^- + 2\text{H}^+$$

Halogénvegyületek

Hidrogén-halogenidek:

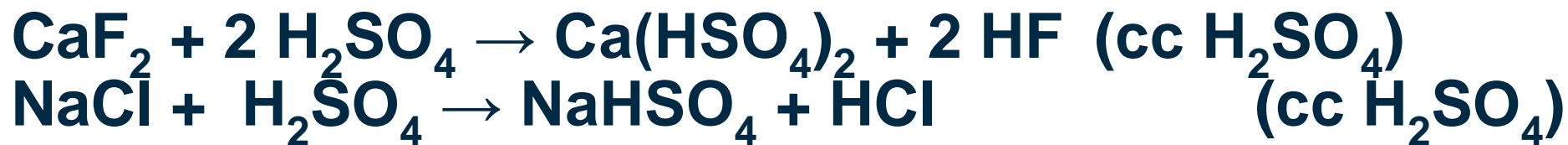
- fp.: $\text{HF} \gg \text{HCl} < \text{HBr} < \text{HI}$
- színtelen, szúrós szagú gázok
- jól oldódnak vízben
- savak: HF közép-erős, a többi erős (HI a legerősebb), vizes oldataikban a negatív standardpotenciálú fémek oldódnak (H_2 fejlődés)
- a száraz HCl a vasat nem támadja meg, vastartályban tárolható
- telítetlen szerves vegyületekkel addíciós reakciót adnak

Halogénvegyületek

Hidrogén-halogenidek:

- laboratóriumi előállítás:

- felhasználás: HF üvegmaratás; HCl fémek maratása, szerves szintézisek

Halogénvegyületek

Hidrogéntartalmú oxosavak:

HOCl	HClO ₂	HClO ₃	HClO ₄
hipoklóróssav	klórossav	klórsav	perklórsav
OCl ⁻	ClO ₂ ⁻	ClO ₃ ⁻	ClO ₄ ⁻
hipokloritok	kloritok	klorátok	perklorátok
gyenge sav	középerős sav	erős sav	erős sav

NaOCl, nátrium-hipoklorit (hypo alapanyaga) oxidáló-fertőtlenítőszer

Előállítás: $\text{Cl}_2 + 2 \text{NaOH} \rightarrow \text{NaOCl} + \text{NaCl} + \text{H}_2\text{O}$

Halogénelemek és vegyületeik

Kiegészítések